

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31.03.2009, sp. zn. 21 Cdo 51/2008, ECLI:CZ:NS:2009:21.CDO.51.2008.1

Číslo: 13/2010

Právní věta: Za „podpis“ zůstavitele ve smyslu ustanovení § 476a obč. zák. nelze považovat text, který neobsahuje označení zůstavitele ani jménem ani příjmením.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 31.03.2009

Spisová značka: 21 Cdo 51/2008

Číslo rozhodnutí: 13

Číslo sešitu: 1-2

Typ rozhodnutí: Usnesení

Hesla:

Předpisy:

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Řízení o dědictví po L. D., zemřelé dne 10. 7. 2004 (dále též jen „zůstavitelka“), bylo zahájeno usnesením vydaným Okresním soudem v Semilech dne 26. 7. 2004. Provedením úkonů v řízení o dědictví po zůstavitelce byla pověřena JUDr. M. B., notářka v T. (§ 38 o. s. ř.).

O k r e s n í s o u d v Semilech usnesením ze dne 15. 7. 2005 rozhodl, že „závětní dědičkou zůstavitelky na základě závěti ze dne 4. 9. 1991 je pozůstalá dcera RNDr. D. K.“ (výrok I.) a že „zákonnými dědičkami zůstavitelky jsou její dcery J. K. a RNDr. D. K.“ (výrok II.). Vycházel ze závěru, že „zůstavitelka byla vdova, měla dvě děti – dcery RNDr. D. K. a J. K.“; že „tyto jsou dědičkami ze zákona v první zákonné skupině a dědictví po zůstavitelce neodmítly“; že „zůstavitelka zanechala dopis datovaný 4. 9. 1991, v němž je obsaženo pořízení o majetku pro případ smrti, ve kterém odkázala svou ideální polovinu domu a garáže dceři D.“; že „dopis je adresován dceři RNDr. D. K., byl předložen v obálce nadepsané „D. (mé poslední přání a závěť)“, pořízení o majetku pro případ smrti je obsaženo na konci první strany a začátku druhé strany tohoto dopisu a zůstavitelka zde odkazuje svoji polovinu domu a garáže D.“; že „dopis je podepsán slovy ‚tvá matka‘“; že „v dopise je dále zmiňována prvorozená dcera J., vnučky J. a T., aniž by jim však byl odkazován majetek, tudíž jiný dědic než D. v listině ustanoven není“; že „jiná listina obsahující pořízení pro případ smrti zůstavitelky zjištěna nebyla“; že „obě pozůstalé dcery shodně prohlásily při jednání dne 8. 4. 2005, že předložený dopis je psán vlastní rukou zůstavitelky“; že „RNDr. D. K. uznala pořízení pro případ smrti obsažené v dopise ze dne 4. 9. 1991 za vlastnoruční závěť zůstavitelky“; že „J. K. tuto listinu za závěť zůstavitelky neuznala, namítla, že nesplňuje náležitosti platné závěti pokud jde o podpis zůstavitelky jako pořizovatelky závěti, neboť podpis není učiněn tak, jak to předpokládá zákon, a tím

fakticky popřela dědické právo RNDr. D. K. jako dědičky ze závěti“; že „jiné důvody absolutní neplatnosti listiny J. K. neuplatnila“; že „pro případ, že by listina z 4. 9. 1991 byla uznána za závěť zůstavitelky, namítla J. K. relativní neplatnost této závěti dle § 479 obč. zák.“; že „zákon výslovně nestanoví, co se podpisem pořizovatele závěti rozumí“; že „pokud zůstavitelka sepsala závěť obsaženou v dopise dceři D., podepsala jej tak, jak byla v dopisech dceři zvyklá se podepisovat, tj. nikoliv celým jménem a příjmením, nýbrž slovy ‚tvá matka‘“; že „podpis v daném případě dostatečně identifikuje pisatele celého dopisu a tedy i jeho části, obsahující pořízení pro případ úmrtí pisatele – dědička D. v této listině uvedená nemá jinou matku, než zůstavitelku L. D.“; že „listina pořízená zůstavitelkou dne 4. 9. 1991 obsahuje závěť zůstavitelky, která splňuje náležitosti platné závěti, neboť je psána vlastní rukou pořizovatelky, obsahuje datum, kdy byla podepsána, určení majetku, který se odkazuje i určení dědice, je tudíž určitá a srozumitelná“; že „závětní dědičkou je pozůstalá dcera RNDr. D. K., zákonnými dědičkami v první zákonné skupině jsou dcery J. K. a RNDr. D. K., přičemž J. K. je dědičkou ze zákona ve smyslu § 479 obč. zák. – musí se jí dostat z dědictví alespoň tolik, kolik činí jedna polovina jejího dědického podílu, jak by vyplýval ze zákona, pokud by závěť nebyla“.

K odvolání J. K. K r a j s k ý s o u d v Hradci Králové usnesením ze dne 2. 4. 2007 usnesení soudu prvního stupně „v napadeném výroku I.“ změnil tak, že „s RNDr. D. K. nebude nadále jednáno jako s dědičkou ze závěti ze dne 4. 9. 1991“. Dospěl k závěru, že „zákon sice výslovně nestanoví, co se podpisem pořizovatele závěti rozumí, a podle výsledků dokazování listinu včetně textu ‚tvá matka‘ psala zůstavitelka“; že „k platnosti holografní závěti však nepostačí zjištění, kdo byl jejím pisatelem“; že „zákon jako předpoklad platnosti vyžaduje podpis“; že „vlastnoručním podpisem se rozumí vlastní rukou psané jméno jednající osoby, přičemž jméno tuto osobu identifikuje vůči všem, a to i v případě, že by bylo neúplné nebo natolik rozšířené, že by teprve až po zjištění dalších skutečností nebylo pochyb o totožnosti pisatele“; že „při takto zastávaném názoru není rozdíl mezi předpokladem platnosti holografní závěti spočívajícím v tom, že musí být vlastní rukou podepsána, podle § 476a obč. zák., a předpokladem platnosti holografní závěti spočívajícím v tom, že musí být vlastní rukou podepsána jménem pořizovatele, podle § 578 obecného zákoníku občanského, vyhlášeného Císařským patentem ze dne 1. 6. 1811, č. 946 Sb. zák. soud., dále obč. zák.“; že „proto je možné využít tehdy přijímané názory i nyní“; že „v komentáři k občanskému zákoníku zpracovaném a uspořádaném Františkem Roučkem, Jaromírem Sedláčkem a dalšími, vydaném v Praze 1936, se uvádí, že závěť zůstavitel musí podepsati svým jménem, to je jménem rodovým (třebas zkratkou), nebo jiným, jestliže zůstavitel vůbec takovým jménem bývá nazýván a jím se podepisuje, též jménem dívčím u ženy provdané“; že „by nestačilo pouhé označení např. ‚Tvůj otec‘, ‚Tvůj syn‘, ‚Tvůj manžel‘ a podobně“; že „slova ‚tvá matka‘ nejsou podpisem, a proto listina ze dne 4. 9. 1991, která je svým obsahem závěť, postrádá podpis pořizovatelky, a je tudíž neplatná“.

Proti tomuto usnesení podala RNDr. D. K. dovolání. Namítá, že „občanský zákoník, ani jiný právní předpis neobsahují ustanovení o tom, jakým způsobem a v jakém rozsahu musí zůstavitel připojit pod obsah závěti svůj vlastnoruční podpis, aby bylo možné považovat tento právní úkon za platný z hlediska ustanovení § 476 odst. 2 obč. zák.“; že „dle ustálené judikatury (rozsudek NS ČSR sp. zn. [4 Cz 82/82](#), ze dne 27. 1. 1983) i dle názoru dovolatelky je třeba za podstatné považovat spolehlivé zjištění toho, že podpis na závěti pochází od zůstavitele a že je dán v takové formě, kdy není pochybností o totožnosti zůstavitele, jde však zejména o to, aby pisatel závěti byl zcela jednoznačně určen“; že „v řízeních před soudy obou stupňů nevznikly žádné pochybnosti o tom, že by listina ze dne 4. 9. 1991, která je svým obsahem závěti, nepocházela od zůstavitelky a že by ji sama nepodepsala“; že „naopak obě dcery zůstavitelky shodně učinily nesporným, že předložený dopis je psán vlastní rukou zůstavitelky a zůstavitelka neměla jiné děti, než starší dceru J. K. a mladší dceru RNDr. D. K.“; že „dále bylo před soudy obou stupňů prokázáno písemným vyjádřením sestry zůstavitelky RNDr. F. L., Csc. a přítelkyně zůstavitelky M. H., že zůstavitelka listinu ze dne 4. 9. 1991 považovala za závěť ve prospěch dcery RNDr. D. K. a že ji u této své dcery uložila“; že „podpis

zůstavitelky ve formě ‚tvá matka‘ za situace, kdy nejsou pochybnosti o totožnosti tohoto podpisu, plně vyhovuje požadavkům vyplývajícím z ustanovení § 476 odst. 2 obč. zák.“; že „závěť zůstavitelky proto splňuje veškeré předpoklady platného právního úkonu“. Navrhla, aby Nejvyšší soud usnesení odvolacího soudu zrušil a aby věc vrátil tomuto soudu k dalšímu řízení.

J. K. uvedla, že „slova ‚tvá matka‘ nelze považovat za podpis zůstavitelky na holografní závěti“; že „testament je specifický právní úkon, pro který zákon stanovuje kvalifikovanou formu“; že „jednou z podstatných náležitostí holografní závěti je vlastnoruční podpis zůstavitele“; že „pokud zákon stanoví, že závěť musí být opatřena vlastnoručním podpisem zůstavitele, pak to nemůže být chápáno tak, že vlastnoručním podpisem je jakékoliv znamení ruky, mezi které patří i slova ‚tvá matka‘, ale skutečně vlastní rukou psané jméno jednající osoby“; že „jméno takovou osobu identifikuje vůči všem“; že „odkaz Krajského soudu v Hradci Králové na obecný zákoník občanský a s ním spojené právní názory, je přijatelný a závěť ze dne 4. 9. 1991 je tedy neplatná“.

N e j v y š š í s o u d jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) po zjištění, že dovolání proti pravomocnému usnesení odvolacího soudu bylo podáno oprávněnou osobou (účastníci řízení) ve lhůtě uvedené v ustanovení § 240 odst. 1 o. s. ř. a že jde o usnesení, proti kterému je podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. a) o. s. ř. dovolání přípustné, přezkoumal napadené usnesení ve smyslu ustanovení § 242 o. s. ř. bez nařízení jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.) a dospěl k závěru, že dovolání není opodstatněné. Proto dovolání zamítl.

Z o d ů v o d n ě n í :

Z obsahu spisu vyplývá, že zůstavitelka byla vdova a měla dvě děti – dcery RNDr. D. K. a J. K.; že zůstavitelka pořídila dne 4. 9. 1991 závěť obsaženou v dopise adresovaném dceři RNDr. D. K.; že tento dopis a závěť jsou podepsány slovy „tvá matka“.

Podle ustanovení § 476 odst. 1 obč. zák. zůstavitel může závěť buď napsat vlastní rukou, nebo ji zřídit v jiné písemné formě za účasti svědků nebo ve formě notářského zápisu.

Podle ustanovení § 476 odst. 2 obč. zák. v každé závěti musí být uveden den, měsíc a rok, kdy byla podepsána, jinak je neplatná.

Podle ustanovení § 476a obč. zák. vlastnoruční závěť musí být vlastní rukou napsána a podepsána, jinak je neplatná.

Závěť je právní úkon, kterým zůstavitel (fyzická osoba) činí pro případ své smrti poručení o svém majetku (srov. § 476 a násl. obč. zák.). Při zřízení závěti je nutno dbát všech náležitostí, které zákon vyžaduje pro platnost jakéhokoli právního úkonu, a vedle toho i náležitostí zvláštních vztahujících se k projevu vůle pro případ smrti. Zpřísněné požadavky jsou odůvodněny tím, že závěť se uplatní až v době, kdy už ten, kdo ji pořídil, nebude naživu a kdy už nebude možno jeho prostřednictvím zjistit, zda vůbec zamýšlel závěť zřídit a co v ní sledoval. Všem druhům závěti je proto společný požadavek písemné formy a uvedení dne, měsíce a roku, kdy byla zřízena. Všechny zákonné náležitosti musí závěť splňovat nejpozději v okamžiku smrti zůstavitele (srov. § 38 a násl., § 460, § 476 a násl. obč. zák.).

V případě holografní závěti (srov. § 476a obč. zák.) musí být všechny náležitosti závěti (celý text, včetně data a podpisu) napsány vlastní rukou zůstavitele (k tomu srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 11. 1998, sp. zn. [21 Cdo 586/98](#), uveřejněné ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 44, ročník 1999). Pojem „vlastní rukou“, resp. „vlastnoruční“, je z hlediska ustanovení § 476a obč. zák. na místě vykládat (interpretovat) jako požadavek, aby pořizovatel celou závěť (tj. všechny její obsahové náležitosti) napsal vlastní rukou, popřípadě, aby ji, je-li zdravotně postižen, napsal např.

nohou, či za pomoci protézy, je-li tento způsob psaní u něj možný a obvyklý a nese-li současně takový způsob psaní charakteristické znaky „rukopisu“ pořizovatele závěti (k tomu srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 11. 2005, sp. zn. [30 Cdo 2567/2004](#), uveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 62, ročník 2006).

Dřívější úprava dědického práva požadovala, aby pořizovatel holografní závěti závěť „vlastní rukou podepsal svým jménem“ [srov. § 578 Obecného zákoníku občanského (dále též jen „o. z. o.“), vyhlášeného císařským patentem ze dne 1. 6. 1811 č. 946 Sb. z. s., který byl pro území Republiky československé recipován zákonem č. 11/1918 Sb., ve znění pozdějších předpisů] a byla vykládána tak, že „jméno musí zasluhovati názvu podpis“ [srov. rozhodnutí nejvyššího soudu uveřejněného ve Sbírce Glasser-Unger pod č. 15.932, ročník 1897, svazek 34]; že jako podpis „postačí i podpis křestním jménem (na posledním poručení napsaném ve formě dopisu nejbližšímu příbuznému)“ [srov. např. rozhodnutí bývalého nejvyššího soudu ČSR ze dne 3. 11. 1926, sp. zn. Rv II 161/26, uveřejněné ve Sbírce rozhodnutí Nejvyššího soudu (1919-1948) – Vážný, pod č. 6437, ročník 1926; rozhodnutí nejvyššího soudu uveřejněného ve Sbírce Glasser-Unger Neue Folge pod č. 1211, ročník 1900, svazek 37; Hartmann, A: Poslední poručení, Praha 1935, str. 54]; že však jako podpis nestačí „pouhé označení, např. ‚Tvůj otec‘, ‚Tvůj syn‘, ‚Tvůj manžel‘ apod.“ [srov. například Rouček, F., Sedláček, J.: Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, Praha 1936, díl III., str. 113 a násl.].

Současná právní úprava, tj. především zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, účinný od 1. 4. 1964, a ve znění pozdějších úprav, do současnosti, výslovně neurčuje, jakým způsobem a v jakém rozsahu musí zůstavitel připojit pod obsah závěti svůj vlastnoruční podpis, aby bylo možné považovat tento právní úkon za platný z hlediska ustanovení § 476a obč. zák., a ani Důvodová zpráva k aktuálnímu občanskému zákoníku nevysvětluje „důvod“ rozdílné formulace požadavku vymezeného ustanovením § 476a obč. zák., tj. „podpis vlastní rukou“, a ustanovením § 578 o. z. o., tj. „podpis svým jménem vlastní rukou“.

Řešení této otázky vyplývá již z Obecného zákoníku občanského. Ustanovení 579 o. z. o., obsahující, ve vztahu k allografní závěti, požadavek „vlastnoručního podpisu“ pořizovatele závěti, totiž bylo, z hlediska požadavků na podpis závěti, dobovou judikaturou i doktrínou vykládáno zcela shodně jako ustanovení § 578 o. z. o. [srov. např. rozhodnutí nejvyššího soudu uveřejněného ve Sbírce Glasser-Unger pod č. 6337, ročník 1877, svazek 15; srov. rozhodnutí nejvyššího soudu uveřejněného ve Sbírce Glasser-Unger pod č. 9010, ročník 1882, svazek 20; Rouček, F., Sedláček, J.: Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, Praha 1936, díl III., str. 123 a násl.; Hartmann, A: Poslední poručení, Praha 1935, str. 59]; tedy již za účinnosti Obecného zákoníku občanského nebyl spatřován rozdíl mezi pojmy „podpis“ a „podpis jménem“, a i „vlastnoruční podpis“ tak musel odpovídat požadavkům (shora uvedeným) vyplývajícím z ustanovení § 578 o. z. o.

Judikatura k aktuálnímu občanskému zákoníku dosud dospěla k závěru, že „je třeba za podstatné považovat spolehlivé zjištění toho, že podpis na závěti pochází od zůstavitele a že je dán v takové formě, aby nebylo pochybností o totožnosti zůstavitele“; že „jde zejména o to, aby pisatel závěti byl zcela jednoznačně určen“; že „podepsal-li zůstavitel závěť alespoň svým příjmením, je tím splněna náležitost podpisu závěti, pokud o totožnosti podpisu zůstavitele nejsou žádné pochybnosti“ (srov. rozsudek bývalého Nejvyššího soudu ČSR ze dne 27. 1. 1983, sp. zn. [4 Cz 82/82](#), uveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 51, ročník 1984).

Vycházeje z výše uvedeného, je na místě závěr, že za „podpis“ zůstavitele ve smyslu ustanovení § 476a obč. zák. nelze ani v současnosti považovat text, který neobsahuje označení zůstavitele ani jménem ani příjmením; tedy že uvedení textu „Tvá matka“, jak je tomu v posuzované závěti, není podpisem závěti požadovaným citovaným zákonným ustanovením.

Vedle historického výkladu ustanovení § 476a obč. zák. ovšem svědčí ve prospěch uvedeného závěru i logické výkladové argumenty, především nezbytnost nevymezit „podpis“ závěti, jakožto písemného právního úkonu, zcela odlišně od obecně judikaturou i doktrínou přijímaných požadavků na podpis jiných písemných právních úkonů (zde stojí za pozornost i případná možnost ověření podpisu ve smyslu § 74 not. ř.).

Na místě je také zdůraznit, že shora uvedený výklad ustanovení § 476a obč. zák., z hlediska zákonného požadavku vlastnoručního podpisu v holografní závěti zůstavitele, (logicky) nic nemění na dosavadních judikatorních závěrech týkajících se výkladu obsahu závěti (srov. § 35 odst. 2 obč. zák.) z hlediska určení závětních dědiců (srov. např. rozsudek bývalého Nejvyššího soudu ČSR ze dne 28. 2. 1990, sp. zn. [4 Cz 8/90](#), uveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 54, ročník 1991).

Z výše uvedeného vyplývá, že usnesení odvolacího soudu je z hlediska dovolatelkou uplatněných dovolacích důvodů správné, a protože nebylo zjištěno, že by usnesení odvolacího soudu bylo postiženo vadou uvedenou v ustanovení § 229 odst. 1, § 229 odst. 2 písm. a) a b) a § 229 odst. 3 o. s. ř. nebo jinou vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, Nejvyšší soud dovolání RNDr. D. K. podle ustanovení § 243b odst. 2, části věty před středníkem, o. s. ř. zamítl.